NgàyNay

THÔNG TIN NGHỊ LUẬN VĂN HỌC NGHỆ THUẬT

Văn Hoá, Giáo Dục

Sổ Tay Văn Nghệ

THẾ GIỚI ÂM THANH CỦA HÀ NỘI TỪ 1948 TỚI 1954

* DZƯƠNG NGỌC HOÁN

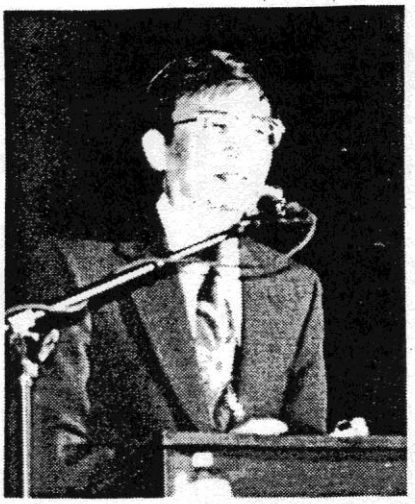

Nhà báo Dzương Ngọc Hoán tại Hoa Thịnh Đốn (Ảnh: TR3/Ngày Nay)

LTS--Nhà báo Dzương Ngọc Hoán, hiện làm việc cho đài Tiếng Nói Hoa Kỳ VOA, từng phục vụ nhiều năm trong các hệ thống truyền thanh của Việt Nam trước đây, một cây viết được coi như hiểu biết rất rõ về hậu trường làng nhạc Việt Nam. Khi nhận lời cộng tác thường trực trong ban biên tập NGÀY NAY, nhà báo Dzương Ngọc Hoán có ý định ghi lại những kỷ niệm và hiểu biết của ông trong thế giới âm thanh Việt Nam, khởi sự với loạt bài ghi lại quãng thời gian sau thế chiến thứ hai tới ngày đất nước chia đôi bởi Hiệp định Genève.

(Bài thứ hai)

Nói tới thế giới âm thanh của Hà Nội từ năm 1948 tới năm 1954 mà không đề cập tới cơn "bão lốc" do ban Gió Nam (với Phạm Duy, Ban Hợp ca Thăng Long, Nhạc sĩ Võ Đức Thu, quái kiệt Trần Văn Trạch và ban vũ Lưu Bình Lưu Hồng) gây ra cuối năm 1953 là một thiếu sót rất lớn. Phải công nhận gia đình nhạc sĩ danh tiếng họ Phạm này dùng những biệt hiệu rất độc đáo. Vì mưu sinh phải vào Nam ngay sau ngày hồi cư về Hà nội, ban hợp ca nhà này đã lấy tên Thăng Long, Phạm Đình Viêm thành Hoài Trung, Phạm Đình Chương thành Hoài Bắc, Thái Hằng, Thái Thanh không thay đổi, và giữa đám lô nhô chúng tôi đã có nhiều đồn đãi một cách rất cả quyết rằng Phạm Duy có biệt hiệu Hoài Nam, dù chưa bao giờ thấy trên giấy tờ. Biệt hiệu của gia đình này cho thấy họ rất nặng lòng với quê hương.

hương.

Từ 1952, tôi đã bắt đầu được nghe những đĩa hát của Ban Thăng Long, những đĩa nhựa dầy cồm cộm, chạy trên những máy hát mỗi lần muốn nghe phải "vặn giây cót" mỏi cả tay và kim hát để trong hộp nhỏ, ngoài vẽ hình con chó và chiếc máy hát với cái loa rất lớn. Bạn bè nhiều người khoe với tôi được nghe ban Thăng Long hát trên đài Pháp Á phát từ Saigon ra, nhưng chiếc radio bên hàng xóm của tôi không đủ tốt, khiến không bao giờ tôi có được cái diễm phúc như vậy.

Qua đĩa hát, tôi được nghe ban Thăng Long qua các ca khúc nổi tiếng của Phạm Đình Chương như Được Mùa, Hò Lẹo Núi, Tiếng Dân Chài, *được nghe Thái Thanh hát* Nụ Tầm Xuân, *Thái Hằng hát* Đêm Xuân *của Phạm Duy... Thế những đĩa hát mà tôi thích nhất của ban Thăng Long trong thời gian này là nhạc cảnh* Hòn Vọng Phu *của Lê Thương, mở đầu với giọng ai oán của Thái Thanh* "Tướng quân, tướng quân, giờ ly biệt đã tới. Đây là chén rượu nồng, thiếp xin chúc chàng thượng lộ bình an. Thôi từ nay cách trở quan san, nhưng biết bao vui vẻ lúc khải hoàn" *và giọng Hoài Trung trong vai người chinh phu* "Nàng ở lại, con ở lại... *(gì nữa, tôi quên mất!) rồi tới tiếng nhạc rờn rập mở đầu cho Hòn Vọng Phu 1. Trong nhạc cảnh này, Thái Thanh hát* Hòn Vọng Phu 2 *thật tuyệt, nghe tan nát cả lòng. Giọng Hoài Trung sang sảng khi người chinh phu quay về chốn xưa và đặt câu hỏi* "phải chăng đây là quê hương cũ?" giọng Hoài Bắc trả lời "Thưa tướng quân, đây chính là quê hương của Ngài, và tượng đá ôm con kia chính là nàng chinh phụ họ Tô đang chờ đợi Ngài", *giọng Hoài Trung thét lên* "Trời ơi, Tô Thị, vợ ta" *và nhạc âm vang, đưa vào Hòn Vọng Phu 3.*

Nghe hát như vậy cũng khá lâu, phải đợi mãi tới khi nhìn thấy bản nhạc Được Mùa *bày bán ở tiệm sách, tôi mới được chiêm ngưỡng dung nhan ban hợp ca Thăng Long. Bản nhạc này in trên giấy khổ nhỏ hơn khổ thường lệ của nhà Tinh Hoa (vì hình như do nhà Thế Giới ấn hành), bìa đơn sơ, gồm tấm hình ban Thăng Long khá lớn, chiếm khoảng 3/4 trang giấy, tên bài hát và tác giả xuất hiện trong phần giấy còn lại. Trong tấm hình, Hoài Trung ngồi giữa, Thái Thanh và Thái Hằng ngồi sát hai bên, Hoài Bắc đứng dàng sau, choàng tay ôm qua vai Thái Thanh và Thái Hằng. Cả bốn người cùng cười tươi rói.*

Có lẽ những đĩa hát này cộng thêm các bài trên hai tờ Tia Sáng, Giang Sơn *ở Hà nội và nhất là trên tờ* Đời Mới *từ Saigon đưa ra, đã làm khán giả Hà Thành nô nức dón chờ ban Gió Nam. Sự hiện diện của ban Gió Nam đã làm náo động cả thành phố, nhất là đám học trò đang lớn chúng tôi. Ban Gió Nam hát tại nhà Hát Lớn suốt một tháng, ngày thường hát một xuất tối, thứ Bảy và Chủ Nhật hai xuất, một buổi chiều và một buổi tối. Xuất nào cũng hết vé, vì hình như chương trình thay đổi mỗi tuần. Hàng ngày tới trường chỉ nghe thấy bạn bè bàn tán về Gió Nam. Đứa nào được cha mẹ cho đi coi sớm, trước anh em, về trường cứ làm như vừa đi tây về kể mãi không hết chuyện. Bạn bè xúm xít chung quanh, há hốc mồm ra nghe một cách thèm thuồng.*

Thuở đó chúng tôi cũng mê đá banh, nhưng quả thật những chuyện liên quan tới ban Gió Nam đã làm chúng tôi mê mẩn hơn khi nghe thuật lại những đường banh của Ứng từ xa rót dầu vào khuôn thành dịch để Hùng Mậu Hối "a-la-xô" thủ môn đối phương. Tôi may mắn được dự một trong những buổi hát này, và quả thật không khí của buổi trình diễn kéo dài hơn hai tiếng đồng hồ đã làm tôi ngột ngạt vì sung sướng, sung sướng tới độ sau này nhiều khi tôi lẩn thẩn tự hỏi, phải chăng chính những âm thanh đó đã thôi thúc, đã làm tôi thèm được đặt chân vào thành phố xa lạ ở miền Nam kia đến độ gần một năm sau, lợi dụng chuyện được đi máy bay vào Saigon khỏi trả tiền (di cư) nên đã xách va li bỏ nhà vào Nam và lưu lạc, xa anh em ruột thịt mãi tới giờ này?

Buổi trình diễn hôm đó (một buổi chiều thứ Bảy) mở đầu bằng ca khúc Tình Hoài Hương *do Ban Thăng Long trình bày, tiếp theo là Thái thanh với* Tình Ca. *Điều làm tôi ngạc nhiên một cách thích thú là chỉ trong khoảng khắc rất ngắn, từ lúc mãn hạ khi bản hợp ca kết thúc tới lúc màn mở lại sau một vài câu giới.thiệu đơn sơ của Phạm Duy từ hậu trường, Thái Thanh đã xuất hiện trong một áo dài màu khác hẳn với áo dài mặc lúc hợp ca. Áo ở đâu mà thay mau quá vậy? Và từ đó trở đi, Thái Hằng, Thái Thanh và Khánh Ngọc đua nhau thay áo, áo đủ mọi màu, mỗi màn một áo (thủa đó chưa có áo vẽ như bây giờ) khiến tôi lóa mắt, muốn ngộp thở. Trước đây tại Hà Nội chưa hề có cảnh "phô diễn" áo dài như vậy. Dù xuất hiện trên sân*

Sổ Tay Văn Nghệ

TIẾP THEO TRANG B3

khấu hơn một lần, ca sĩ Hà nội cũng thường chỉ mặc một áo trong một buổi trình diễn mà thôi. Giờ nghĩ lại, thấy mình lúc đó nhà quê quá. Nhưng có lẽ "yêu nhau trái ấu cũng tròn", vì mê ban Gió Nam nên bất cứ những gì ban Gió Nam làm cũng thấy tuyệt vời.

Tôi không nhớ rõ chi tiết của cả buổi trình diễn. Tuy nhiên điểm chắng bao giờ quên là tôi đã không hoàn toàn hiểu hết những điều quái kiệt Trần Văn Trạch chọc cười thiên hạ. Tôi còn nhớ khán giả vỗ tay, cười hả hê sau những câu hài hước của quái kiệt, giữa lúc tôi ngây ngô như "chúa Tầu nghe kèn", câu được câu chăng. Tới giờ này tôi vẫn không rõ tại mình ngồi hạng "bét" tít trên chuồng gà ở lầu ba mà hệ thống âm thanh thủa đó chắc chẳng tốt đẹp gì nên nghe không rõ, hay vì chưa bao giờ ra khỏi Hà Nội nên không hiểu được giọng của người miền Nam? Đổ lỗi cho âm thanh cũng không đúng, vì tôi còn nhớ đã lịm hồn khi nghe Thái Thanh hát Tình Ca *và* Thuyền Viễn Xứ, *đã vui thích trước giáng điệu nũng nịu của Khánh Ngọc với* "hôm nọ em biếng học, khiến cho anh bất bình, khẽ đánh em cái thước...", *và đã thấy yêu nước thiết tha trước một nhạc cảnh đồng quê, trong đó có các ca khúc như* Được Mùa, Nương Chiều, *và một bài hát tôi không biết tựa, chỉ còn nhớ có câu* "nghe nghe nghé ơi, nghé cầy chị cấy để lấy ngô khoai" *rất mộc mạc, êm đềm, đầy dân tộc tính. Tôi không nhớ Thái Hằng có đơn ca bài nào trong buổi trình diễn này hay không. Chỉ còn nhớ Thái Thanh lúc đó trẻ măng, xinh đẹp, hát tuyệt vời, nhưng thân hình hơi gầy yếu. (Nhiều người tỏ vẻ hiểu biết, thì thầm với nhau rằng vì hát nhiều quá nên Thái Thanh... ho lao!), Thái Thanh hát nhiều nhất trong chương trình, rồi sau đó là Hoài Trung. Ngoài những bản hợp ca, tôi còn nhớ Hoài Trung hát* Thằng Bờm, Con Mèo Mày Trèo cây Cau *của Nguyễn Xuân Khoát, và làm khán giả thích thú trong nhạc cảnh* Ông Ninh Ông Nang.

Ban vũ Lưu Bình Lưu Hồng cũng xa lạ đối với khán giả Hà Nội (vì hình như Hà Nội lúc đó không có ban vũ nào), nhất là Mỹ An quá đẹp, ra sân khấu lúc nào là sân khấu sáng rực lúc đó. Đòi hỏi nhiều công trình nhưng có lẽ ít được khán giả (hay nói đúng hơn, những khán giả tai trâu như tôi) tán thưởng là màn Nhạc sĩ Võ Đức Thu trình bày những tấu khúc ông viết riêng cho dương cầm. Ngoài màn này, nhạc sĩ họ Võ còn có trách nhiệm đệm cho những người trong ban Gió Nam hát. (Theo nhạc sĩ Nhật Bằng thuật lại, trước khi thực hiện chuyến Bắc du vĩ đại này, vì những thân thiết có từ ngoài hậu phương, Phạm Đình Chương đã từ Saigon nhờ Nhật Bằng lập một ban nhạc nhỏ để cùng với tiếng dương cầm của Võ Đức Thu, đệm cho các bài hát trong chương trình. Ban nhạc ngồi phía dưới, ngay trước sân khấu, gồm Nhật Bằng sử dụng tây ban cầm, Trịnh Kính thổi hắc tiêu, Đăng Hà thổi Saxo, Nguyễn Túc chơi Contrebass và Lý đánh trống. Có thể còn một, hai người nữa mà Nhật Bằng không nhớ).

Sự có mặt của ban Gió Nam không những chỉ gây một sinh động cho giới yêu nhạc tại Hà Thành mà còn tạo một "truyền thuyết" cho các chàng trai Hà Nội. Như đã nói ở trên, vé của các xuất hát thường được bán hết từ trước. Điều này có nghĩa là không phải cứ cầy có tiền là vào coi được. Nhà Hát lớn Hà Nội nằm giữa một bãi trống, chung quanh tường có nhiều ống máng. Các chàng trai Hà nội mê ban Gió Nam nhưng không mua được vé dành tìm cách leo ống máng vào rạp. Hành động thoạt nghe có vẻ không lương thiện này sau đó đã trở thành một chiến tích lẫy lừng cho những ai dám khóa xe đạp, vứt xe trên bãi cỏ, leo ống máng lên tít trên cao, đu người trèo vào lan can, tìm cách lẻn vào chuồng gà, đứng coi cọp.

Sau khi ban Gió Nam trở về Saigon, con trai Hà nội kiêu hãnh khoe với nhau về chuyện leo ống máng, coi đây như một thành tích chứng tỏ mình là người say đắm âm nhạc đến độ quên cả bản thân, quên cả những lời quát mắng của các thầy cảnh binh nếu bị bắt gặp, quên cả những cái tê nguy hiểm có thể xảy ra nếu tuột tay trong lúc tìm cách đu mình từ ống máng sang lan can. Nhát gan, tôi không có được chiến tích này. Nhiều khi nghe bạn bè kêu hãnh kể lại thành tích "leo ống máng", thấy mình không xứng đáng với tước hiệu "trai Hà nội". Sau này, nhiều bạn tôi trong lúc đi "cua" đào đã mang thành tích này ra khoe một cách đầy kiêu hãnh,và nhiều anh đã được đào "thơm" chỉ nhờ thuở còn thơ đã có thời say mê nghệ thuật tới như vậy. Thành tích leo ống máng bền vững mãi với thời gian. Có người kể lại, trong một bài phỏng vấn trên tờ Kịch Ảnh *ở Saigon, tài tử Lê Quỳnh, lúc đó mới xuất hiện trong làng điện ảnh, cũng đã khoe chuyện leo ống máng vào nghe ban Thăng Long hát. Mới đây, tôi có dịp ghé Montreal, gặp dược sĩ Nguyễn Huy Minh, một người nho nhã, hiền lành, giờ đây con cái đã lớn, ấy thế mà vẫn chưa quên thành tích cách đây 40 năm là leo ống máng nhà hát lớn Hà Nội để nghe Thái Thanh hát.*

Trong thời gian ban Gió Nam ở Hà Nội, tôi may mắn được diện kiến dung nhan các thần tượng của tôi thêm một lần nữa. Lúc đó rạp Long Biên đang có đại hội MGM, mỗi ngày chiếu một phim mới của hãng này. Tôi gặp ban Thăng Long tại đây một buổi chiều, nhìn Thái Thanh, Thái Hằng, Khánh Ngọc tận mặt. Lúc đó chưa có cảnh xin chữ ký hoặc hỏi chuyện. Khán giả chiêm ngưỡng bằng cách chỉ chỏ, ngắm nhìn. Tôi cũng thế, lặng đứng ngắm nhìn những thần tượng của tôi và thấy sao họ đẹp thế. Thái Thanh tươi cười đưa mắt nhìn người mộ điệu chung quanh. Ánh mắt cuả người danh ca lừng lẫy này chạm vào ánh mắt tôi trong chừng nửa giây đồng hồ và tôi thấy người run lên vì sung sướng.

(Còn nữa)

Đính chính: trong bài trước:

+ trường tiểu học *Nguyễn* Văn Khánh, xin đổi lại là *Trần* Văn Khánh.

+ Hát *Trần Cau* của Phan Huỳnh Điểu là *Mạnh* Phát, chứ không phải là Minh Phát.